

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ
РОЛЬОВИХ І ДІЛОВИХ ІГОР**

У статті охарактеризовано дидактичні можливості рольових і ділових ігор для формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. У результаті дослідження встановлено, що використання рольових і ділових ігор сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, підвищенню мотивації до опанування соціокультурної компетентності.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутні аграрії, пізнавальна діяльність, рольові та ділові ігри.

**Фоменко Т.Н. Формирование социокультурной компетентности
будущих аграриев в процессе использования ролевых и деловых игр**

В статье охарактеризованы дидактические возможности ролевых и деловых игр для формирования социокультурной компетентности будущих аграриев. В результате исследования установлено, что использование ролевых и деловых игр способствует активизации познавательной деятельности студентов, повышению мотивации к освоению социокультурной компетентности.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, будущие аграрии, познавательная деятельность, ролевые и деловые игры.

**Fomenko T.M. Forming future agrarians' sociocultural competence in
the process of using role play and business games**

The article describes the didactic capabilities of role play and business games for the formation of future agrarians' sociocultural competence. As a research result it is underlined that the use of role play and business games promotes the activation of cognitive activity of students, increasing motivation to master sociocultural competence.

The use of role play and business games in the process of forming future agrarians' sociocultural competence contributes to the development of value orientations and personal qualities, without which there can't be successful intercultural communication, socialization and adaptation of youth in changing sociocultural conditions.

The organization of game activity contributes to the assimilation of sociocultural experience, the bases of verbal and non-verbal communication, norms and rules of intercultural behavior, standards of business communication in various situations.

Key words: *sociocultural competence, future agrarians, cognitive activity, role play and business games.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів вищої аграрної освіти є орієнтація на міжнародні стандарти, відповідно до яких майбутній аграрій повинен бути компетентним, мати ціннісні орієнтації, необхідні для здійснення соціокультурної взаємодії. З огляду на це, виникає необхідність у професійній підготовці майбутніх аграріїв цілеспрямованого формування соціокультурної компетентності. На наш погляд, підвищенню ефективності формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв сприяє використання рольових і ділових ігор.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемою формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців різних напрямів займалися О. Жежера (курсанти вищих військових навчальних закладів), О. Квасник (майбутні фахівці інженерно-технічного напрямку),

П. Сулейманова (студенти багатонаціонального регіону), О. Усик (студенти філологічних спеціальностей) [5] та ін. Дослідники Н. Білоцерківська, І. Закір'янова, Т. Колодько, С. Шехавцова розглядали процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

Окремі питання навчання студентів аграрних ВНЗ репрезентовано в студіях Н. Зуєнко, Н. Костриці, О. Кунашенко, І. Ляшенко, Н. Островської [3], Ю. Ніколаєнко, С. Штангей, Д. Щепової та ін.

Проблему активізації навчання на різних етапах розвитку вищої школи розглядали психологи й педагоги, зокрема: Ю. Бабанський [1], Д. Ельконін [9], А. Маклаков [2], С. Рубінштейн [4], Т. Шамова [7], Г. Щукіна [8] та ін. Проте питання використання рольових і ділових ігор у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв не було до цього часу предметом окремого дослідження.

Мета статті – проаналізувати засади використання рольових і ділових ігор у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність розв'язання проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв значно залежить від змісту їхньої професійної підготовки. В контексті вирішення цієї проблеми особливого значення набувають гуманітарні дисципліни. Безперечно, вивчення гуманітарних дисциплін в аграрних вишах є невід'ємною складовою підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Поступове зростання зв'язків зі світом праці, розвиток соціального діалогу та міжособистісного спілкування у професійній діяльності аграріїв істотно впливає на значення гуманітарних знань у процесі професійної підготовки. Саме вивчення гуманітарних дисциплін передбачає формування наукового світогляду, ціннісних орієнтацій, професійних якостей, оволодіння комунікативними вміннями тощо.

Так, виникає необхідність оптимізації змісту та структури дисциплін гуманітарного циклу для посилення розвиваючого соціокультурного потенціалу. Безперечно, зміст навчання має відповідати інтересам і професійним потребам майбутніх аграріїв. Інформативність навчального процесу, тобто насиченість новим, невідомим, притягує й акцентує увагу студентів, спонукає до вивчення пропонованої теми, оволодіння новими способами та прийомами діяльності.

Не викликає сумніву, що соціокультурна компетентність передбачає усвідомлення майбутніми аграріями необхідності діяльності, наявність стійкої пізнавальної потреби, прагнення до творчого застосування знань. Лише усвідомлена, вмотивована, активна навчально-пізнавальна діяльність сприяє формуванню соціокультурної компетентності [6].

Безперечно, щоб цілеспрямовано розвивати активність і зацікавленість майбутніх аграріїв у формуванні соціокультурної компетентності в процесі вивчення гуманітарних дисциплін, потрібно використовувати найбільш результативні прийоми організації навчальної діяльності; створювати умови не лише для розвитку навчального інтересу, але й творчої активності майбутніх фахівців.

Як стверджує Г. Щукіна [8], розвитку пізнавального інтересу студентів сприяє: по-перше, відбір змісту навчального матеріалу – знайомство студентів із новими фактами; наведення нових порівнянь; застосування нових форм діяльності, нових способів вирішення завдань; актуалізація значущості знань для майбутньої професійної діяльності; по-друге, організація навчальної діяльності – самостійна робота, пов'язана із набуттям нових способів пізнавальної діяльності; організація проблемної ситуації; дослідницький підхід; творча робота (повідомлення та доповіді); по-третє, стосунки, які складаються в навчальному процесі між студентами, а також між ними й викладачем, – позитивний емоційний фон навчального процесу.

Забезпечення пізнавальної активності майбутніх фахівців є одним із важливих складників активізації їхньої навчальної діяльності. Лише вмотивована навчальна діяльність є важливою умовою формування майбутньої професійної діяльності, оскільки сукупність потреб і мотивів, а також цілеспрямованість діяльності майбутнього фахівця визначає зміст його навчально-пізнавальної роботи [3].

Отже, соціокультурна компетентність передбачає усвідомлення майбутніми аграріями необхідності діяльності, наявність стійкої пізнавальної потреби, прагнення до творчого застосування знань.

Особлива роль при формуванні соціокультурної компетентності майбутнього аграрія належить педагогічному стимулюванню. Викладачі гуманітарних дисциплін мають стимулювати діяльність майбутніх аграріїв, щоб останні прийняли цілі навчання, могли оцінити значущість цих цілей для себе особисто, а також мали можливість їх досягати й включатися в активну діяльність по досягненні намічених цілей. Так, під час формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін доцільно враховувати: усвідомлення мети діяльності; прагнення до успіху при вирішенні соціокультурних проблемних ситуацій; рівень пізнавальних інтересів, потреб і прагнень; прагнення до пошуку додаткової соціокультурної інформації; прагнення до комунікації; прагнення до творчих досягнень; генерування нових соціокультурних знань.

Для формування мотивації майбутніх аграріїв до опанування соціокультурної компетентності доцільно застосовувати такі комунікативні вправи професійного спрямування, як *рольові й ділові ігри*, що сприяють не лише реалізації професійних завдань майбутніх аграріїв на основі активізації їхніх мовленнєвих умінь і навичок, але й засвоєнню соціокультурних реалій ділової сфери.

У межах нашого дослідження всі навчальні матеріали гуманітарних дисциплін у аграрних ВНЗ повинні забезпечувати залучення студентів до

активної пізнавальної діяльності, мають викликати в них прагнення й бажання здійснювати цю діяльність. Дослідниця Т. Шамова виокремлює три групи чинників, що створюють основу для активізації пізнавальної діяльності студентів: навчальний зміст; методи й прийоми навчання; форми організації навчання [7, с. 74]. Учена вважає, що ці зовнішні стимули впливають на пізнавальну активність через її внутрішні джерела.

Спираючись на основні положення педагогічних праць дослідників (Н. Островської, О. Усик, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін.), визначимо основні напрями стимулювання мотивів, потреб, інтересу до навчально-пізнавальної діяльності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: забезпечення професійного спрямування змісту гуманітарних дисциплін; збільшення частки колективної та самостійної роботи майбутніх аграріїв; удосконалення різноманітних форм, методів, прийомів, засобів навчання; надання переваги нетрадиційним формам організації занять; створення позитивної атмосфери в процесі навчальної діяльності.

Серед методів стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності Ю. Бабанський виокремлює методи формування пізнавальних інтересів [1]. Методи формування пізнавального інтересу – це, перш за все, методи активізації навчально-пізнавальної діяльності. Такі методи забезпечують найважливіші функції регулювання навчальної діяльності майбутніх аграріїв, їх пізнавальної, вольової та емоційної активізації. Так, найефективнішими методами формування пізнавального інтересу майбутніх аграріїв (відповідно до Ю. Бабанського [1], А. Маклакова [2], С. Рубінштейна [4], Г. Щукіної [8] та ін.) є: рольові та ділові ігри, метод створення ситуації новизни навчального матеріалу, метод опори на здобутий життєвий досвід тощо.

Так, для стимулювання майбутніх аграріїв до опанування соціокультурної компетентності й мотивації їхньої соціокультурної взаємодії доцільним є застосування рольових й ділових ігор, які є видом

комунікативних вправ професійного спрямування, сприяють не лише реалізації професійних завдань майбутніх аграріїв на основі активізації їхніх мовленнєвих умінь і навичок, але й засвоєнню соціокультурних реалій ділової сфери.

Виділяють чотири функції гри: засіб розвитку мотиваційно-потребісної сфери, засіб пізнання, засіб розвитку розумових дій і засіб розвитку довільної поведінки [9]. Беручи участь у рольовій грі, студенти отримують можливість застосувати свої знання в реальному житті. Гра є природною формою активності, унікальним механізмом акумуляції та передачі людиною набутого досвіду. Перевага рольових ігор полягає в тому, що в даних типах вправ мовленнєва діяльність розглядається в соціальному контексті, тобто враховується тема розмови, стосунки між партнерами по спілкуванню тощо, що сприяє наближенню навчання до реального життя. Саме в грі студенти засвоюють норми поведінки.

Рольова гра, що охоплює проблемні питання й тим самим зачіпає особистісні інтереси студентів, спонукає їх до висловлювання власної думки. Гра завжди передбачає прийняття рішення – як вчинити, що сказати, як відреагувати. Це загострює розумову діяльність студентів. Таким чином, використання рольової гри з урахуванням вищеназваних ознак сприяє активізації навчальної діяльності студентів у процесі формування соціокультурної компетентності.

В ході рольових ігор майбутні аграрії моделюють ситуації професійної діяльності та спілкування. В навчальній рольовій грі ставляться й вирішуються проблеми, що імітують реальність. При цьому поєднуються два принципи навчання: принцип моделювання майбутньої професійної діяльності та принцип проблемності.

Так, наприклад, на заняттях дисципліни «Іноземна мова» при вивченні теми «Подорожування» доцільним є застосовування вправи «Знайомство в аеропорту», виконуючи яку майбутні аграрії вчаться

взаємодіяти з представниками конкретних культур у ситуаціях, наближених до реальних.

Рольова гра «Знайомство в аеропорту»

Ситуація: В аеропорт прилітає літак, що доставив гостей-представників різних культур. У залі очікування їх зустрічають земляки.

Завдання 1: Продемонструвати ритуал вітання, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

Завдання 2: Продемонструвати ритуал вітання, використовуючи лише мову міміки, жестів і поз.

Потім ситуація обговорюється. Питання інтерпретації культурних відмінностей є обов'язковим етапом обговорення. В результаті обговорення студенти усвідомлюють культурні відмінності в комунікативній поведінці людей. Таким чином реалізується активність кожного та вміння слухати, демонструються відмінності в комунікативній поведінці через прояв невербальних засобів спілкування. Це дозволяє знизити кількість помилкових атрибуцій і краще зрозуміти поведінку представників іншої культури.

На наш погляд, використання рольових ігор є доцільним при організації роботи майбутніх аграріїв для формування в них умінь долати психологічні бар'єри в міжкультурному спілкуванні. Спрямованість на афективно-емоційну сферу студентів в організації їхньої ігрової навчальної діяльності забезпечує засвоєння соціокультурного, ціннісно-орієнтаційного досвіду через переживання (розвиток уміння оцінювати ситуацію). Ігрові форми роботи сприяли створенню позитивного фону на занятті, зняттю психологічних бар'єрів, зниженню емоційного навантаження. «Проживаючи» соціально-модельовані ситуації, майбутній аграрій усвідомлює себе як особистість, як суб'єкт діяльності, усвідомлює свої соціальні орієнтації та цінності, формує соціально-моральну самооцінку, міжкультурну емпатію й толерантність.

Зазначимо, що специфіка використання рольових ігор при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв полягає в організації ігрової, соціально розвиваючої діяльності в умовних соціально-модельованих, проблемних ситуаціях, спрямованих на відтворення та засвоєння соціокультурного, ціннісно-орієнтаційного досвіду, сформованого в соціально закріплених способах здійснення дій.

Щодо іншого виду дидактичних ігор – ділових ігор – слід зазначити, що їхня особливість полягає в тому, що в процесі таких ігор майбутні аграрії розширюють свій словниковий запас професійної термінології, знайомляться з формами формальних і неформальних стосунків; засвоюють основи вербальної й невербальної комунікації, норми та правила міжкультурної поведінки; вчаться засвоювати стандарти ділового спілкування в різноманітних ситуаціях.

На практичних заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» при вивченні тем «Культура мовлення фахівця-аграрія», «Ділове телефонне спілкування», «Наради» проводяться ділові ігри в парах, у малих групах. Потім результати роботи аналізуються всією групою студентів.

Наведемо приклад ділових ігор.

Ділова гра 1. «Запрошення на День поля»

Завдання: Ви – директор компанії «Лімагрейн Україна». Вам необхідно зателефонувати та запросити на День поля «Лімагрейн Україна» директора компанії «Лімагрейн Туреччина».

Ділова гра 2. «Сезонні роботи агронома».

Завдання: Уявіть, що Ви – директор агропідприємства. Ви плануєте сівозміну угідь. Обговоріть це питання з головним агрономом. Спробуйте змодельовати ситуацію спілкування, використовуючи тільки невербальні засоби комунікації. Поміркуйте, чи досягли Ви як учасник спілкування своєї мети.

Ділова гра 3. «Нарада».

Завдання: Уявіть, що Ви – головний агроном. Вам потрібно перервати нараду і на декілька хвилин залишити своїх підлеглих. Доберіть декілька етикетних мовленнєвих формул, якими Ви могли б скористатися в такій ситуації.

На прикладі даних ділових ігор майбутні аграрії відпрацьовують навички мовленнєвого етикету, використовуючи фахову лексику, а також застосовуючи засоби невербального спілкування.

Вивчаючи теми «Сільське господарство в Україні», «Моя майбутня професія» на практичних заняттях з дисципліни «Іноземна мова», студенти в ділових іграх відпрацьовують ті ж самі навички.

Наведемо приклад ділових ігор.

Ситуація 1: Ваш іноземний партнер вперше приїжджає в Україну і хоче більше дізнатись про кліматичні умови та особливості вирощування сільськогосподарських культур у вашому регіоні. Ви повинні організувати спеціальну програму для нього. Обговоріть, що він хоче знати.

Ситуація 2: Ви – головний агроном. Вам потрібно закупити мінеральні добрива. Ви телефонуєте до іноземних постачальників, визначаєте вартість і терміни доставки.

Висновки. Цілеспрямованому розвитку активності й зацікавленості майбутніх аграріїв у формуванні соціокультурної компетентності в процесі вивчення гуманітарних дисциплін сприяє використання найбільш результативних прийомів організації навчальної діяльності. У результаті дослідження встановлено, що застосування рольових і ділових ігор сприяє реалізації професійних завдань майбутніх аграріїв на основі активізації їхніх мовленнєвих умінь і навичок, засвоєнню соціокультурних реалій ділової сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной школе. Москва: Просвещение, 1985. 208 с.

2. Маклаков А.Г. Общая психология. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 720 с.
3. Островська Н.Д. Особистісно-орієнтований підхід у вивченні дисциплін гуманітарного циклу студентами агротехнічного інституту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2007. 20 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 712 с.
5. Усик О.Ф. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Криворіз. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2010. 20 с.
6. Фоменко Т. М. Роль мотивації майбутніх аграріїв у процесі формування соціокультурної компетентності. *Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”*. Київ: Гнозис, 2016. Додаток 3 до Вип. 36, Том II (18): Тематичний випуск „Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання”. С. 408–417.
7. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. Москва: Педагогика, 1982. 209 с.
8. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва: Педагогика, 1986. 208 с.
9. Эльконин Д.Б. Психология игры. 2-е изд. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 360 с.

TRANSLITERATION OF REFERENCES:

1. Babanskiy Yu.K. Metodyi obucheniya v sovremennoy shkole. Moskva: Prosveschenie, 1985. 208 s.
2. Maklakov A.G. Obschaya psihologiya. Sankt-Peterburg: Piter, 1999. 720 s.
3. Ostrovska N.D. Osobystisno-oriientovanyi pidkhid u vyvchenni dystsyplin humanitarnoho tsyklu studentamy ahrotekhnichnoho instytutu: avtoref. dys. ...

- kand. ped. nauk: 13.00.04 / Ternop. nats. ped. un-t im. Volodymyra Hnatiuka. Ternopil, 2007. 20 s.
4. Rubinshteyn S.L. Osnovy obschey psihologii. Sankt-Peterburg: Piter, 2002. 712 s.
 5. Usyk O.F. Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.09 / Kryvoriz. derzh. ped. un-t. Kryvyi Rih, 2010. 20 s.
 6. Fomenko T. M. Rol motyvatsii maibutnikh ahrariiv u protsesi formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti. Humanitarnyi visnyk DVNZ „Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody”. Kyiv: Hnozys, 2016. Dodatok 3 do Vyp. 36, Tom II (18): Tematychnyi vypusk „Mizhnarodni Chelpanivski psykhologo-pedahohichni chytannia”. С. 408–417.
 7. Shamova T.I. Aktivizatsiya ucheniya shkolnikov. Moskva: Pedagogika, 1982. 209 s.
 8. Schukina G.I. Pedagogicheskie problemy formirovaniya poznavatelnyih interesov uchaschihsya. Moskva: Pedagogika, 1986. 208 s.
 9. Elkonin D.B. Psihologiya igryi. 2-e izd. Moskva: Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 1999. 360 s.